

VEDEŽ
ČASOPIS
za šolsko mladost.

II. tečaj
1849.

V četrtek 6. grudna.

23. list
II. polovic.

Bratec in sestricea.

Timnico nastavi Tine,
Tiček se je ná-njo vjél,
Sname ga raz ločnja Tine,
K sestri nese ga vesel.

„Lej, sestrice, lepo tico!
Tebi dam jo, vzemí dár,
Pičli dár ljubezni moje,
Ne zaverzi ga nikár.“

„Ne odreci mi veselja,
Sej sestrice, sim ti brat,
Imaš, vém, me brata rada.
Imam, znaš, te sestro rad.“

„Kletko vzemi, not zaprí jo,
Zernica ji jesti daj,
Tukaj pesmice prepéva
Ti v veselje sladko naj.“

„Véš, da imam, reče sestra,
Kakor sebe, rada te,
Toraj prosim, seróni bratec!
Slušaj govoriti me.“

„Tičico poglej, kak revca,
Trese se, kak se boji,
Kak me milo pogleduje
Grenkih sólz kalnih očí.“

„Mislim skoraj, da me prosi
Jo spustiti v neba zrak,
Ker mi tak iz roke sill,
In uiti skuša ták.“

„Prosim, daj, spustiva tico,
Kdo nek, prašam, rad ni prost?
Vstvaril nas je Bog svobodne,
Sužnost, ah! je sercu ost.“

„Ali zima že je blizo,
Več ne kinči polja stern,
Kje si v hrano revna tica
Če dobiti dosti zern?“

„Še v nebesih mili oča,
Dobri oča še živi,
On preživil bode tico,
Ki preživi vse stvari.“

„Daj, spustiva, prosim, revco,
Naj se prosta veselí,
Stvarca, vidiš, je nedolžna,
Sužnost naj je ne teži.“

Brat je sestro serčno ljubil,
Ji odreci ni mu moč,
Tico spusti, in objame
Sestrico ljubezni vróc.

Angel nju, ki to je vidil,
Hitro Bogu sporočil,
Vsa nebésčanov družina
Se o temu veselí.

M. Valjavec.

Revni oče in sin.

(Povést.)

Reven oče je s svojim malim sinkom prav siromaško, toda pošteno in lepo živel. Velikrat, ko je mali sinek za kruha prosil, mu ni mogel revni oče postreči. Neko jutro je bilo dobrimu očetu posebno milo pri sercu. Še za eno kosilice je bilo krajček kruha, in potlej ni nobene stvari več. Ko je sinek navadno juterno militvico pobožno odmolil, vzame oče zadnji kosček kruha v roke, ga odreže in podá sinu mali odrezek, milo proti nebu pogleda in zdihne. Sinek viditi očeta tako žalostnega ponudi kosček nazaj. Le vzemite Vi, in jejte, pravi sinek, jaz še dolgo lahko čakam, le vzemite in ne bodite tako žalostni. Imej le ti, odgovoré oče, saj imam tu se malo; kadar to poréžem, potlej — se Bogu vsmili! Potlej bo pa Bogek drugega dal, pravi sinek, saj ga vsaki dan za njega prosiva. Zdaj odreže oče sebi drugi kosček, pa kakšno čudo! — Iz hlebca se svitli sreberni denarji prav gósto po tleh vsujejo. — Za božjo voljo, kaj je to! zavpije prestrašeni oče, pusti Tonče vse na miru, da grem hitro k peku, gotovo so po zmoti denarje vmes prípekli. Pék hitro pride. Ko vidi denar, se osupnjen (zavzet) odkrije in reče: Prijatelj, ti denarji niso moji, čudna božja roka Vam jih pošlje, Bog je z Vami. Zdaj se spomnim, zdaj mi na misel pride, da je bil včeraj neznan mož iz mesta k meni prišel, mi hlebček kruha podal in rekel: „Kadar jutri kak siromak po kruha pride, prosim, da se mu tale hlebček podeli.“ Ko ste bili Vi danes k meni prišli, sim Vam brez pomislika tisti hlebček dal in tedaj storil, kot mi je mili dobrotnik naročil. Božje naključje je to. Po neznanem dobrotniku Vam ni treba več popraševati, vzemite le denar, in bodite v svoji revšini potolaženi! —

Ostermen stoji siromak pred lepim denarjem in sinek ravno tako. Obema se solze hvaležnosti po obrazu vderejo, oba poklekmeta in zahvalita prav gineče dobrega Boga, ki jima je tako čudno iz nadloge

pomagal. Bodi sto jezerokrat zahvaljen o dobrotljivi oče, molita, in ko se zdaj oče zopet na tla na denar ozre, reče s hvaležno povzdignjenimi rokami: Tebe pa, mili nepoznani dobrotnik! ki si nama denar podelil, naj Bog blagoslovi in osreči s sto in sto časnimi in večnimi srečami! —

„Kjer koli velika je sila,
Tam božja je roka tud mila.

Poslovenil. *A. Praprotnik.*

Kratek popis sveta.

(Dalje.)

Naj imenitnije vojvodine ali vojvodstva pod avstrianskim cesarjem so: 1. **Krajnsko**, razdeljeno v Gorenško, Dolenško in Notrajnsko. Glavno mesto je Ljubljana, imenovana bela Ljubljana. Na Gorenškem so mesta: Krajn, Kamnik, Škofjaloka, Radolice, na Dolenskim: Višnjagora, Novomesto, Kastanjevica, Kerško, Metlika, Černomel, Kočevje, na Notrajnskem: Idria, Lože. — Tergi na Krajnskem so; Teržič, Ribnica, Mokronog, Postojna, Lipava, Cirknica in Senožeče. — 2. **Štajarsko**, razdeljeno v gornje in spodnje. Gradec je glavno mesto. Druga mesta so: Celje, Maribor (Marburg), Slovenjigradec, Ptuj, Ormož, Bréžice, Radgona, Murava i. t. d. — 3. **Koroško**, kjer je glavno mesto Celjovec, nadalje mesta: Velikovec, Št. Vid, Brezje, Beljak. — 4. **Solnograško** s poglavitnim mestam „Solnograd.“ — 5. **Šlezia**, prav za prav Zlezia, ker so se imenovali nekdanji prebivavci „Zlezi“. Sedajni delajo prav tanjko platno. — 6. vojvodina **Serbia** zdaj ločena od Ogerskega. Naj posebniša mesta so: Karlovci, Petrovardin, Sombor, Novisad, Temešvar i. t. d. Velik del Serbie je turški od nesrečne bitve na Kosovem polju.

Nadvojvodstvo avstriansko, razdeljeno v zgornje in spodnje. V spodnjem je Dunaj, poglavitno mesto vsega cesarstva. V zgornjem je Linc. Loči dobro Avstrijo nadvojvodstvo od Avstrie cesarstva. Ta obseže vse

dežele našega cesarja; una je le en del tega cesarstva. — Velika knežija sedemgraška ali erdelska z mesti Sibinj, Kološvar, Bistrica i. t. d. — Moravia (mejna grofija). Znamenitna mesta so: Berno, glavno mesto, Olomovec, Kromeriz i. t. d.

Toškansko (veliko vojvodstvo) z glavnim mestom „Florenca.“ — Goriško in Gradiškansko (poknežena grofija) z glavnim mestom „Gorica.“ —

Mejna grofija istrianska (Istria) z mesti: Pazen, Koper i. t. d. — Terst z okolico ob sinjem ali jadranskem morju. —

Tirolsko (poknežena grofija), kjer je prvo mesto Inšpruk, drugo Trient. — Te in druge dežele storijo avstriansko cesarstvo, ki je od 15. sušca 1848 ustavna država, cesar pa ustavni cesar. Ustavna država pa je tista, v kateri vladar (cesar ali kralj) postavi ne more popolnoma po svoji volji dajati, ampak le z državnim zborom, to je, s poslanci, ki jih ljudi prostovoljno volijo in ob odločenih časih v namenjeno mesto pošiljajo, — ali pa s svojimi ministri, ki so pa za vse svoje naredbe državnemu zboru odgovor dolžni, in se toraj odgovorni ministri imenujejo. V ustavni državi se samo toliko davkov plačuje, kolikor jih je za stroške vsega cesarstva treba, to je za uradnike ali cesarske služabnike, vojske i. t. d. Čim več stroškov, tim več se plača; čim manj stroškov, tim manj se plača. — Vsak ukaz ustavnega vladarja mora biti od vladarja in naj manj enega ministra podpisan. —

Tiste dežele, ki so same zase, se imenujejo kronovine. Tako je Krajsko kronovina zase, Koroško kronovina zase, Štajersko kronovina zase, Goriško, Gradiškansko in Istriansko skup kronovina zase.

(Dalje sledi.)

Skopuha vmori glad pri zakladu.

(Povést.)

Nekega bogatina se je bila skopost tako oklenila, da mu ni bilo drugega v mislih, kot denar. Ker se je pa bal,

da bi mu kdo zaklada ne vzel, naredi globoko pod svojem poslopjem skriven hram z železnimi duri in dobrimi pahi, ter jih tako vravná, da ni mogel nihče skrivnega kraja zapaziti. Sčim je kaj steržil ali kak denar pridobil, ga je urno nesel v to podzemsko shrambo in je pasel oči nad svojem malikom, zlatom in srebrom. Nekega dne trese zopet nekoliko denarja v to tamnoto, pa pozabi ključ izneti, ter vrata za sabo loputi. Ko je oči in serce nad bleskom bogatega zaklada napasel, vzame od njega slovó, pa . . . dur odpreti ne more. Strah in groza ga spreleti. Terka, zove (kliče) obupno na pomoč, pa zlato in srebro se ni ganilo in — komu bi bilo v glavo padlo, ga na tem kraju iskati? Žena in družina njegova peklí v grozni skerbi za stran njega, ga iše v resnici in pismeno; pa ni sluha ne duha po njem. Mislili so, ali je utonil, ali ga je kdo vbil, ob kratkem, da se mu je kaka nesreča pripetila. Dolgo potem, ko se je bilo to razglasilo se spomni nek ključar, da je bil skopimu bogatiniu skrivne železne duri s peresno ključavnico naredil; lahko je, si misli, da se je skopuh po nesreči zaperl. Naznani to njegovi ženi, in jo pelje skerbno na kraj, kjer je bil skrivna vrata naredil. Odpre in — o groza! — smrad jima v nosnice vdari, in na tleh leži trohnjeno, od červov oglodano truplo revnega skopuha pri svojem zakladu. Čemu mu je bil zdaj kup denarjev? Draga mladost! varuj se skoposti. J. M.

Drobtinice iz slovenske slovnice.

(Dalje.)

V slovenšini zvedeni pisateljji so nam svetovali, svoj sklep, (v družini nekoliko novejših pisateljev storjen) za stran *dvobroja* imen srednjega spola spremeniti in jih v dvobroju ne kakor *moška*, ampak po staroslovansko kakor *šenska* imena sklanjati, p. (dve) rudeči lici, ne (dva) rudeča lica i. t. d. Takih misel je tudi, kakor njegeva „Pravila“ spričujejo, naš učeni g. Majar. Radi tedaj podamo in od poprejšnega sklepa odstopimo. Pri vsem drugem pa

ostānemó, opirajê se na govor velikiga števila Slovencev, Ilircev in Staroslovanov.

Sledečega pravila smo se že vso zadnjo četert tega leta deržali: *Sklanjaj drugo in tretjo stopnjo prilogov ravno tako, kot prvo, in v tretji stopnji naj se piše „naj“ namesto „nar“, p:*

Moški spol. Ženski spol. Srednji spol.

1. lepši, naj lepši; lepša, naj lepša; lepše, naj lepše
2. lepšega, naj lepšega; lepše, naj lepše; lepšega, naj lepšega i. t. d.

Za vsak spol posebej so sklanjali prilog Staroslovan, tako ga sklanjajo Poljaki, Rusi, Ilirci, štajarski Slovenci in krajnski Slovenci ob reki Kópi, ne pa, kakor je krajnska in koroška jednostranost: lepši mož, lepši žena, lepši dete i. t. d. Ali niso mislili štajarski Slovenci, ki so kaj takega brali, da na Krajnském žene hlače nosijo? — Vsaki jezik se drugači piše, kot prosto ljudstvo govori. Kakor se za setev šenica naj boljšega zerna zbere, tako se zbero za pisanje naj lepše besede in oblike.

(Konec.)

Nič in nekaj.

(Povestica, poslovenjena v poduk.)

Eden dveh revnih bratov ni imel ne yeselja, ne serca, si kaj pridobiti, zato ker mu niso denarji z nebes padali. Njegov pregovor je bil: Kjer ničesa ni, se nič ne pridobi. Ostal je čas svojiga življenja reven Némanič, zato, ker se mu ni nikdar truda vredno zdelo, z malim prihrankom začeti. Tako mlaji brat ni mislil. Njegov pregovor je bil: Česar še ni, se lahko pridobi. On je s tim, kar je bil po stariših podedoval, varčno gospodaril, in je to še z lastnim prihrankom pomnožil, ker je marljivo delal in varčno živel. Iz začetka je bila sicer terda in počasna. Ali njegov pregovor: Česar še ni, se lahko pridobi, mu daje čedalje več serca in upanja. Sčasoma je bilo bolje. Po nevtrudljivi pridnosti in blagoslovom

božjém je bil bogat mož, in živi zdaj Njémāničeve otroke, ki nima sam kaj jesti in glodati.

Puščavnik i medved.

(Basen. Nekoliko z ilirsk. oblik.)

Puščavnik si je bil odhranil medvedče i ga z gladom, tepenjem i mnogim trudom kao ¹⁾ psa privadil. Lovil je medved svojemu odhranitelju divjačinu, ²⁾ prinašal mu der-va i vodu, ³⁾ čuval njegovu kolibu i opravljal različne službe. Jedan put po létu zavalivši se na travu zaspi puščavnik. Poleg njega posadi se medved i brani ga muh, ki spavajučega starca rojoma oblétaše. ⁴⁾ Posebno ga je jedna muha nadlegovala. Desetkrat ju ⁵⁾ je morebiti že medved odtiral, a ona sopet nazaj pride. Pak, kadar se sopet na spavajučega starca obraz vsede, razljutiv se ⁶⁾ medved reče: Čakaj, čakaj! naučiti hoću jaz tebe, da ne budeš ⁷⁾ već piletávala. Reče i vzame velik kamen, naméri i razpraši muhu — ali ž njo i glavu siromaka puščavnika.

Ne prijazni se z budali i neotesanimi ljudmi, zakaj takovi ti vtegnu ⁸⁾ nehotoma v svojoj nevednosti već zle-ga ⁹⁾ storiti, nego ¹⁰⁾ naj gorji neprijatelji.

Kratkočasnica.

Skozi nevaru gojzd gre neki kmet s svojim konjem. Tolovaji ga zgrabijo. Konja mu vzamejo, njega pak spusté. Konjiča ne bom več vidil, si misli, ter jo maha po namenjenem potu proti domu. Ali kakó se začudi, ko domú pridši zagleda svojiga konjiča s plajšem obloženiga pred štalo stati. In ko plajš pregleduje, dobí v svoje še večje začudenje 300 goldinarjev v njem zavutih. —

1) Kakor, 2) divjačino, 3) vodo. Iliri pišejo v 4. edinobrojnem sklonu ženskih imen na koncu u namesto o, na sredi tudi u namesto ó, kakor tudi Sloven-
ci, ki pravijo; k u s, p u t, namesto k ó s, p ó t i. t. d. — 4) so obletávale,
5) jo, 6) razserdivši se, 7) hódeš, boš, 8) namesto v t e g n e j o, 9) hudega,
10) kakor,

Zvesti konj je bil namreč s plajšem obložen, od ne-
vsmiljenih tolovajev pobegnil in jo po bližnjem potu skozi
gojzd naravnost k njemu nazaj pirpihal. — Teran.

Smešnica.

Učenček se pride v šolo zapisat. „Kako se pišeš?“
vprašajo učenik. „Ne vem,“ odgovori. „Ti si pravi mož!
Kako te bom pa zapisal, če ne veš, kako se pišeš? To
moraš vediti.“ „Ne vem ne.“ — „I kako, da ne?“ —
„Zato, ker še ne znam pisati“, se odreže učenček.

J. N.

Povabilo

na naročbo Védeža za tretje léto 1850.

V Ljubljani v tiskarnici velja Védež:

za celo leto	1 fl. 30 kr.
za pol leta	— „ 45 „
za četert leta	— „ 23 „

(Vsi gg. učenci in pripravniki Ljub-
ljanskih šol pa plačujejo za celo leto
le po 1 fl. 20 kr., za pol leta po
40 kr., za četert po 20 kr.)

Za pošiljanje na dom se plača poverh za
celo leto še 10 kr.

Po pošti velja Védež za celo leto	2 fl. 10 kr.
za polovico leta	1 „ 5 „
za četert „	— „ 33 „

Na svetlo pride Védež vsaki četertik.

Obsežek ostane pri starem; v vsakem listu pa bóde na
koncu pod napisom: „Slovensko-ilirski-slovník“ ne-
koliko ilirskih besed po abecedni versti, da se bode slovenska
mladost malo po malo tudi lepe iliršine vadila. Vsako četert
leta bodemo podali, kakor doslej, po dva tri obraza ali podobe
na eni dokladi brez plačila.

Pisma z naročivnim denarjem prosimo, da bi se, če je
moč, vsaj do novega leta ali v tiskarnico, ali pa vred-
ništvu Védeža poslala. Na pismo naj se zapiše: „Naro-
čivni denar“ (Pränumerations-Gelder), ne bo treba po postavi
nič poštnine odrajtati.

Vredništvo.

Popravek. Str. 172. f) beri Vladimíria namesto „Lodome-
ria“. — Str. 175 v 9. versti pa 24krat manj, ne 24manj.